

КУРОРТНО-ОЗДОРОВЧІ ТЕРИТОРІЇ СХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

RESORT AND RECREATION TERRITORIES OF THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE AS A BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM

У статті йдеться про можливість розвитку лікувально-оздоровчого туризму на базі існуючих курортно-рекреаційних територій Сходу України. Установлено, що східні території України розглядаються виключно як промисловий складник нашої держави, тому вони мають низький рівень розвитку лікувального туризму. Досліджено курортно-ресурсну базу східних територій, яка може бути задіяна для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні. Проведено аналіз сучасного стану санаторно-курортних підприємств регіону. Виявлено проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні, серед яких: воєнна нестабільність, що викликає відчуття страху туристів щодо подорожей; стереотипна інформація та уявлення про Донбас; невідповідність цінової політики якості послуг; занедбаність і мала конкурентоспроможність об'єктів розміщення; відсутність інформаційної взаємодії з іншими регіонами країни та реклами курортних підприємств на ринку туризму. Запропоновано можливі шляхи подолання проблем розвитку лікувального туризму на курортно-рекреаційних територіях регіону.

Ключові слова: курортно-оздоровчі території, лікувально-оздоровчий туризм, санаторно-курортні заклади, кліматичний курорт, водолікарня.

ционних територій Востока України. Установлено, что восточные территории Украины рассматриваются исключительно как промышленная составляющая нашего государства, поэтому они имеют низкий уровень развития лечебного туризма. Исследована курортно-ресурсная база восточных территорий, которая может быть задействована для развития лечебно-оздоровительного туризма в регионе. Проведен анализ современного состояния санаторно-курортных предприятий региона. Выявлены проблемы развития лечебно-оздоровительного туризма в регионе, среди которых: военная нестабильность, что вызывает ощущение страха туристов относительно путешествий; стереотипные информация и представление о Донбассе; несоответствие ценовой политики качеству услуг; запущенность и низкая конкурентоспособность объектов размещения; отсутствие информационного взаимодействия с другими регионами страны и рекламы курортных предприятий на рынке туризма. Предложены возможные пути преодоления проблем развития лечебного туризма на курортно-рекреационных территориях региона.

Ключевые слова: курортно-оздоровительные территории, лечебно-оздоровительный туризм, санаторно-курортные учреждения, климатический курорт, водолечебница.

УДК 911.3.338.48

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct62-3>

Заварика Г.М.

д.геогр.н., доцент,
професор кафедри
міжнародної економіки і туризму
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Zavarika Halyna

Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

В статье идет речь о возможности развития лечебно-оздоровительного туризма на базе существующих курортно-рекреа-

The article deals with the possibility of developing health tourism on the basis of existing resort and recreational territories in eastern Ukraine. It is established that the eastern territories of Ukraine are considered exclusively as an industrial component of our state, so they have a low level of development of medical tourism. The resort and resource base of the eastern territories, which can be used for the development of health tourism in the region, is studied. The analysis of the current state of Sanatorium-resort enterprises in the region is carried out. The problems of development of health tourism in the region are identified, including: military instability, which causes a feeling of fear of tourists about travel; stereotypical information and ideas about the Donbass; inconsistency of pricing policy with the quality of services; neglect and low competitiveness of accommodation facilities; lack of information interaction with other regions of the country and advertising of resort enterprises in the tourism market. It is established that in the region there was a sharp decrease in the number of Sanatorium-resort institutions due to long-term instability and temporary unavailability of some Resort and recreational facilities. Possible ways to overcome the problems of developing medical tourism in the resort and recreational territories of the region are proposed. It is recommended to use more intensively the existing resort and recreational potential in the form of therapeutic mineral waters and therapeutic mud used in balneology, natural and climatic features, such as access to the sea, significant forest stands, steppe expanses. It is noted that a special feature of the region is the presence in Solidar of a unique speleosanatorium, which is located underground and specializes in the treatment of diseases of the respiratory system and thyroid gland. Treatment and recovery take place in special salt rooms. The territory of our state has a unique natural and recreational potential, and the population (both local and foreign) is becoming more and more interested in the services of Sanatorium-resort enterprises.

Key words: health resorts, health tourism, health resorts, climate resort, hydrotherapy.

Постановка проблеми. Курортно-оздоровчі території є базою, на якій розвивається сфера лікувально-оздоровчого туризму. В Україні він найбільше розвивається на західних та приморських територіях, адже для цього там наявні необхідні природні умови і ресурси. До того ж можна стверджувати, що природних ресурсів, якими володіє наша країна, достатньо для розвитку лікувально-оздоровчого сегмента туризму. Поступово суспільство розвивається і, відповідно, змінюються умови і спосіб життя. У результаті людей, які відчувають потребу у лікувально-оздоровчому туризмі, стає

більше. Україна не є винятком, а отже, необхідно вивчати цю сферу на ринку туризму з метою її розвитку, оскільки вона є досить перспективною. Територія нашої держави має унікальний природно-рекреаційний потенціал, а населення (як місцеве, так і іноземне) стає все більше зацікавленим у послугах санаторно-курортних підприємств. Тому дослідження курортно-оздоровчих територій сьогодні є як ніколи актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських учених, які займаються дослідженням національної сфери туризму, видали

чималу низку наукових робіт, у яких описали і дослідили стан та проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму. О. Любіцева, М. Мальська, А. Парфіненко, С. Запотоцький, Е. Гречишкіна та ін. у своїх наукових публікаціях дослідили і висвітлили інформацію про ресурсні складники лікувально-оздоровчої сфери [5; 4; 7; 2; 1].

Напрями їхніх досліджень можна підрозділити на:

- природні ресурси України, що використовуються у лікувальному сегменті туризму;
- аналіз складу лікувально-оздоровчих послуг в українських туристичних закладах;
- аналіз можливих перспектив розвитку оздоровчого туризму в Україні та її регіонах.

Однак інформації щодо стану, перспектив та розвитку курортно-оздоровчих територій у Луганській та Донецькій областях майже немає. Це зумовлено стереотипністю, яка стосується даних територій, а також наявністю у цьому регіоні воєнної нестабільності. Східні території України розглядалися виключно як промисловий складник нашої держави. Майже ніхто не уявляє цю територію туристичною, тому люди навіть не цікавляться лікувальним потенціалом областей. Хоча на Сході знаходиться багато ресурсів, тому ця тема потребує наукових досліджень і є вкрай актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження курортно-оздоровчих територій як потенційної можливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму у східних регіонах України. Для вирішення поставленої мети необхідно виконано такі завдання:

- дослідити ресурсну базу східних територій для розвитку лікувально-оздоровчого туризму;
- провести аналіз сучасного стану підприємств галузі;
- виявити проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні та запропонувати можливі шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територія східних областей в уяві багатьох людей має вигляд тільки вугільних шахт, териконів, промислових підприємств. Така картина зовсім не приваблює людей, які шукають відпочинку, адже вона зовсім не відповідає поняттю «відпочинок».

Однак природа Східного регіону України дійсно варта уваги. Як відомо, регіон має вихід до Азовського моря, а також на його території розташовані Святогірськ (Донецька область), Кременські ліси та заповідне урочище Дубовий гай (Луганська область). До воєнних подій 2014 р. у підприємствах розміщення проходили оздоровлення та відпочинок десятки тисяч людей кожного року. На території Донецької та Луганської областей знайдено лікувальні мінеральні води, що використовуються в бальнеології, лікувальні грязі. Відомими бальнеологічними курортами Донбасу вважаються:

– санаторій «Перлина» у Новопскові (Луганська область);

– санаторій «Слов'янський» (Донеччина);

– Старобільська водолікарниця на Луганщині;

– кліматичні курорти зосереджено у Кременському районі на Луганщині та у місті Святогірськ на Донеччині.

Слов'янськ – єдиний курорт, де застосовуються залізисті мінеральні води, і, на жаль, на інших родовищах вони не використовуються в медичній і лікувальній практиці.

Воєнний конфлікт, який стався у 2014 р., дуже сильно вплинув на туризм у регіоні. Тоді весь світ почув про місцевість під назвою Широкино, яка стала місцем розмежування. До цього часу дана територія була відома як місце рибалок. Також тут знаходяться декілька великих пансіонатів та баз відпочинку. Дане селище може стати основою для відродження та розвитку рекреації в Донецькій та Луганській областях. Також це буде позитивним кроком щодо можливості працевлаштування місцевого населення.

Одним із найвідоміших туристичних напрямків відпочинку можна вважати Приазов'я. До початку війни на території Донецької області тут працювали близько 300–350 здравниць, які розміщено в населених пунктах від Сєдово до Гурзуфа. Зараз же більша їх кількість знаходиться на окупованих територіях.

За радянських часів, коли ці заклади розміщення вводилися в експлуатацію, вони підпорядковувалися відомствам та належали заводам та комунальним підприємствам, а також могли відкриватися при шахтах. Як показують історичні дані, вже у 2000-х роках більшість із них було приватизовано. А отже, місцеве населення вже має досвід роботи в туристичній сфері.

Факт приватизації можна назвати сприятливим чинником у розвитку туристичної галузі, адже такий процес дає змогу підприємству перейти до рук підприємця, якому вдасться зберегти його в робочому стані. Багато туристичних і готельних підприємств, які залишилися працювати під керівництвом шахт, заводів та інших підприємств, повністю залежали від їхнього розвитку. Тому, наприклад, якщо закривалася шахта в часи кризи, то і туристичний заклад, який працював при ньому, також завершував свою діяльність.

Приазовська територія Донецької області має недолік – коротку сезонність. Гаряча пора тут може тягнутися із середини червня до першої половини вересня. Тому в низький сезон підприємці можуть організувати різні свята, проводити якісь змагання та інші заходи для того, щоб хоч якось підтримати туристичні потоки. Ті підприємства, які почали спеціалізуватися на медичному туризмі, взагалі можуть здійснювати свою діяльність цілий рік.

Однак, до 2014 р. основним контингентом відпочиваючих Приазов'я були туристи з Луганської та Донецької областей, а також жителі Росії. Туристів з інших регіонів України, на жаль, було завжди менше. На це вплинув і той факт, що існує неналагоджена транспортна мережа з Маріуполем, а тому людям набагато легше поїхати, наприклад, до Одеси чи Криму.

Курорти Луганської та Донецької областей більше підходять для сімейного відпочинку. Головна перевага для туристів зараз – ціни. Хоча з кожним роком вони мають тенденцію зростати.

Такі об'єкти рекреації на Сході України, як Слов'янськ, Кремінна, Святогірськ та ін., розпочинали свою діяльність не як сезонну, а цілорічну. Наприклад, у Слов'янську знаходяться санаторії «Ювілейний», «Донбас» та «Слов'янський». Військове становище позначилося і на їхній діяльності, адже зараз вони використовуються як місце базування сил АТО.

Святогірськ – відоме місце для православних краю. Тут працює Святогірська лавра. Завдяки такій популярності серед туристів тут існує розвинута інфраструктура, що полегшує переміщення туристів.

Існують й інші оздоровчі заклади у Луганській та Донецькій областях, які відкривалися та працювали для шахтарів, металургів та інших спеціалістів різних галузей, просто їхні розміри менші і вони потребують масштабування.

Звичайно, на Сході України досить мало джерел мінеральних вод, які зазвичай користуються популярністю у лікувально-оздоровчому туризмі, однак існують перспективні бальнеологічні курорти (Слов'янськ, Приазов'я).

Також у Соледарі знаходиться унікальний спелеосанаторій «Соляна симфонія». Він розташований під землею. Лікування та оздоровлення відбувається у спеціальних соляних кімнатах. Спеціалізується на лікуванні захворювань органів дихання і щитовидної залози.

Потенційним курортом у майбутньому можуть стати райони, де розташовані конезаводи в Луганській області. Коней можна використовувати для іпотерапії, кумисолікування, естетичної насолоди для підтримки нервової системи.

Для повного бачення картини стану туризму в Луганській області необхідно проаналізувати динаміку зміни кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів (табл. 1).

Таблиця 1

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Луганської області

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	Всього	У них ліжок, тис	Всього	У них ліжок, тис	Всього	У них місць, тис	Всього	У них місць, тис
1995	16	2,2	50	4,8	3	0,5	68	7,7
1996	16	2,1	43	3,8	3	0,4	52	4,8
1997	15	2,0	43	2,8	1	-	50	5,1
1998	14	1,8	43	3,2	1	-	64	6,9
1999	14	1,7	40	2,6	1	-	64	6,9
2000	14	1,2	36	2,5	1	-	73	7,9
2001	14	1,5	32	2,2	-	-	91	7,6
2002	14	1,5	31	2,2	-	-	75	6,6
2003	12	1,2	31	2,4	-	-	70	5,9
2004	12	1,2	31	2,4	-	-	63	4,3
2005	12	1,2	29	2,4	-	-	61	4,0
2006	12	1,6	27	2,3	-	-	54	3,5
2007	12	1,2	28	2,0	-	-	51	3,5
2008	12	1,1	30	2,0	-	-	48	2,9
2009	12	1,0	29	1,9	-	-	45	2,9
2010	12	1,0	25	1,8	-	-	44	2,7
2011	12	1,1	22	1,7	-	-	39	1,9
2012	12	1,1	18	1,6	-	-	34	1,8
2013	11	1,0	17	1,4	-	-	26	1,3
20141	3	0,5	2	-	-	-	3	0,3
20151	3	0,2	1	-	-	-	-	-
20161	2	-	3	0,2	-	-	1	-
20171	2	-	2	-	-	-	-	-

Примітка: без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області

Джерело: [6]

Отже, статистика демонструє, що в останні роки відбувається різке зниження кількості санаторно-курортних закладів:

- Кількість санаторних та оздоровчих закладів у Луганській області з 1995 по 2017 р. скоротилася на 133 одиниці.

- Санаторії та пансіонати з 1995 по 2017 р. також зменшилися на 14 одиниць.

- Кількість санаторіїв-профілакторіїв скоротилася на 48 одиниць.

- Будинки і пансіонати відпочинку, які були наявні в кількості трьох одиниць у 1995 р., у 2017 р. повністю припинили свою діяльність.

- Бази та інші заклади відпочинку, початкова кількість яких становила 68 одиниць, у 2017 р. також припинили здійснювати свою діяльність.

Найбільше зниження статистичних даних щодо кількості закладів розміщення туристів відбувається з 2014 р. Основною причиною такої ситуації можна назвати відкритий воєнний конфлікт на території Луганської та Донецької областей. Окрім того, люди відчувають страх перед поїздкою у ці райони, що є закономірним процесом.

Необхідно також дослідити ресурсний потенціал Донецької області та порівняти його з можливостями та становищем Луганської області.

За наявністю санаторно-курортної бази Донецька область у більш виграшному становищі, ніж Луганська (табл. 2), адже вона має більше закладів розміщення. До того ж їх кількість поступово зростає починаючи з 2016 р.:

- Кількість оздоровчих закладів Донецької області з 1995 по 2017 р. скоротилася на 448 одиниць.

- Санаторії та пансіонати з лікуванням із 1995 по 2017 р. за своєю кількістю зменшилися на 14 одиниць.

- Статистичні дані щодо санаторіїв-профілакторіїв за ці роки також зменшилися на 90 одиниць.

- Будинки і пансіонати відпочинку за 1995–2017 рр. зменшилися на 56 одиниць.

- Бази та інші заклади відпочинку, початкова кількість яких становила 345 одиниць, у 2017 р. зменшилися на 288 одиниць.

Таким чином, аналізуючи статистичні дані наявних туристичних закладів розміщення Луганської та Донецької областей за різні роки, можна дійти висновку, що до 2017 р. у Донецькій області залишилися працювати три будинки відпочинку та 57 баз відпочинку, тоді як у Луганській області їх кількість дійшла позначки 0 одиниць.

Така тенденція є негативною для обох областей. Хоча туристична база (у виді закладів розміщення)

Таблиця 2

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Донецької області

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	Всього	У них ліжок, тис	Всього	У них ліжок, тис	Всього	У них місць, тис	Всього	У них місць, тис
1995	24	5,7	96	8,4	59	14,8	345	51,1
1996	24	5,7	78	6,7	58	12,5	349	47,1
1997	24	5,7	43	5,9	57	12,6	351	44,1
1998	22	4,3	43	5,6	58	13,5	353	43,0
1999	21	4,1	40	5,2	74	13,4	346	44,7
2000	20	4,2	36	5,3	52	9,5	372	45,2
2001	22	4,7	32	5,5	56	12,4	353	40,8
2002	24	4,8	31	4,3	61	13,5	323	37,3
2003	22	4,7	31	4,3	58	12,8	310	43,1
2004	22	5,0	31	4,2	52	11,5	303	42,4
2005	21	4,9	29	3,8	52	11,3	294	33,5
2006	19	4,2	27	3,4	49	11,5	261	31,0
2007	19	4,0	28	3,4	50	11,1	251	30,6
2008	18	4,0	30	3,7	50	10,3	243	31,3
2009	18	4,1	29	3,6	50	11,0	240	29,4
2010	17	3,4	25	3,2	50	10,2	237	30,4
2011	17	3,3	22	3,2	49	9,7	224	27,3
2012	15	3,3	18	3,3	58	11,4	236	25,4
2013	15	3,3	17	2,6	47	10,1	226	25,2
20141	7	2,5	2	6,8	4	1,1	41	11,8
20151	7	2,3	1	3,7	8	2,2	71	23,0
20161	8	1,7	3	3,1	8	1,9	57	13,1
20171	10	4,1	6	3,4	3	0,7	57	6,8

Примітка: без урахування частини тимчасово окупованої території у Донецькій області

Джерело: [6]

Рис. 1. Проблеми розвитку туризму в Луганській та Донецькій областях

Джерело: сформовано автором за матеріалами [9; 3]

Донецької області більш забезпечена, усе одно вона потребує відновлення та збільшення своєї кількості. Луганська ж область у більш скрутному положенні: чотири санаторно-курортних заклади на її території – критично низький показник, адже це може призвести до повного знищення санаторно-курортних закладів розміщення в області.

Як стає зрозуміло, проблем розвитку туризму на Донбасі чимало (рис. 1).

Однак пріоритетні напрями розвитку туризму у цій місцевості існують. Їх необхідно побачити та мати намір і можливості розвивати.

Луганська та Донецька області є промисловим складником в українській економіці. Вони завжди відігравали важливу роль саме як промислової індустрії, тому, звичайно, у розумінні людей ці території залишаються неперспективними з погляду туризму. Увага держави була сконцентрована на відкритті і підтримці тут саме промислових підприємств, завдяки яким країна отримувала прибуток та була конкурентоспроможною. Туризму увага не приділялася. Така стереотипність є помилковою і дуже сильно гальмує розвиток туризму на Донбасі, включаючи й лікувально-оздоровчий сегмент.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи попередню інформацію, яка стосується курортних ресурсів східних областей, можна стверджувати, що їх кількість є невеликою, але достатньою для розвитку лікувально-оздоровчого туризму на цих територіях. Навіть беручи до уваги проблеми, з якими зіткнулася ця сфера економічної діяльності на території Донбасу, її обов'язково треба вивчати, аналізувати та приділяти увагу з боку держави, наукових працівників та звичайного населення, яке в майбутньому стане туристами і

відвідуватиме лікувально-оздоровчі та інші туристичні заклади цього регіону. Проаналізувавши всі статистичні дані за різні роки і за різними напрямками, можна говорити, що лікувально-оздоровчий туризм у східній частині України тільки розвивається і за наявності лікувальних природних ресурсів може конкурувати зі світовими лідерами даної сфери туризму. Зараз він стикається з великою кількістю перешкод, однак має певну базу ресурсів та всі можливості для свого подальшого розвитку. У подальшому науковому пошуку необхідно буде дослідити можливості створення кумисо-клімато-лікувального центру на сході країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гречишкіна Е.А. Тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Республіці Білорусь. Часопис економічних реформ. 2018. № 2(30). С. 110–118. URL: https://rep.polesu.by/bitstream/123456789/16430/1/Grechishkina_EA_Tendentsii%20razvitiia%20lechebno-ozdorovitel%27nogo%20turizma%20v%20Respublike%20Belarus%27.pdf (дата звернення: 08.12.2021).
2. Запотоцький С., Горинь І. Сучасні тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Львівській області. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2018. № 3(72). С. 70–76.
3. Курортний Донбас: чому в Донецькій і Луганській областях можна розвивати туризм. URL: <https://delo.ua/special/kurortnyj-donbass-pochemu-v-doneckoj-i-luganskoj-oblastjah-mozhn-317317/> (дата звернення: 07.12.2021).
4. Мальська М.П., Рутінській М.Й., Паньків Н.М. Лікувально-оздоровчий туризм. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 2008. С. 191–210.

5. Любіцева О.О., Заварика Г.М. Географічний аналіз стану туризму Луганської області (Україна) в умовах конфлікту. *Журнал геології, географії та геоecології*. 2019. Т. 28. № 4. С. 692–705.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2021).

7. Парфіненко А.Ю., Волкова І.І., Щербина В.І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (порівняно з країнами Центральної Європи). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2018. Вип. 7. С. 130–135.

8. Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2012. Вип. 29. С. 179–189.

9. Самойлова І.І. Державна політика щодо регулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/30.pdf (дата звернення: 06.12.2021).

REFERENCES:

1. Hrechyshkina E.A. (2018) Tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Respublitsi Bilorus [Trends in the development of health tourism in the Republic of Belarus]. *Journal of economic reforms: scientific and production Journal*, vol. 2 (30), pp. 110–118. URL: https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/16430/1/Grechishkina_EA_Tendentsii%20razvitiia%20lechebno-ozdorovitel%27nogo%20turizma%20v%20Respublike%20Belarus%27.pdf (accessed 08 December 2021). (in Ukrainian)

2. Zapototskyi S., Horyn I. (2018) Suchasni tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu u Lvivskii oblasti [Current trends in the development of health tourism in the Lviv region]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, geography*, no. 3 (72), pp. 70–76. (in Ukrainian)

3. Kurortnyi Donbas: chomu v Donetskii i Luhanskii oblastiakh mozhna rozvyvaty turyzm [Resort Donbass: why it is possible to develop tourism in Donetsk and Luhansk regions]. URL: <https://delo.ua/special/kurortnyj-donbass-pochemu-v-doneckoj-i-luganskoj-oblastjah-mozhn-317317/> (accessed 06 December 2021). (in Ukrainian)

4. Malska M.P., Rutinskii M.Y. (2008) Likuvalno-ozdorovchyi turyzm [Health tourism] Tourism in international and national dimensions. History and modernity: monograph. Lviv: publishing center of LNU named after I. Franko, pp. 191–210 (in Ukrainian)

5. Liubitseva O.O., Zavaryka H.M. (2019) Heohra-fichnyi analiz stanu turyzmu Luhanskoj oblasti (Ukraine) v umovakh konfliktu [Geographical analysis of the state of tourism in the Luhansk region (Ukraine) in the context of the conflict]. *Journal of geology, geography and geocology*, vol. 28, no. 4, pp. 692–705. (in Ukrainian)

6. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (2021) [Official website of the state statistics service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 05 December 2021). (in Ukrainian)

7. Parfinenko A.Yu. (2018) Problemy ta perspektyvy rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Ukraini (v porivnianni z krainamy Tsentralnoi Yevropy) [Problems and prospects of health tourism development in Ukraine (in comparison with Central European countries)]. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economy. Country studies. Tourism*. Issue 7, pp. 130–135. (in Ukrainian)

8. Rutynskyyi M., Petranivskyyi V. (2012) Likuvalno-ozdorovchyi turyzm: aktualni tsili ta suchasni pidkhody do orhanizatsii [Health and wellness tourism: actual goals and modern approaches to organization]. *Bulletin of Lviv University. (Series "International Relations")*. Issue 29, pp. 179–189. (in Ukrainian)

9. Samoilova I.I. (2018) Derzhavna polityka shcho do rehuliuвання rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Ukraini [State policy on regulating the development of health tourism in Ukraine]. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/30.pdf (accessed 06 December 2021).